

ЗАХОПЛЕННЯ

Звичайно: вбогий — то ще не злидар. Але до того йдеться. Про це я думав не раз. У родині нас було троє: батько, мати і я. Останні кілька років ніхто з нас не заробив ні гроша, і треба було сподіватися, що ми скоро підемо з торбами, та ми наче і не бачили, що в домі пусто, як виметено, і вітер свище. А з другого боку — повно всякого непотрібу.

Батько, колись військовий, чотири роки тому повернувся з півдня і треба думати, не був воєнним злочинцем, бо служив ветеринаром. Але в чужих краях він набрався такого страху, що й тепер, у Конума, ні на крок не виходив за браму. Мати навпаки — любила товариство, і це вселяло надію, що хоч вона візьметься до якогось діла. І справді, вона зважилася на торгівлю сахарином, але відразу засипалася. А сталося це так: за нечувану ціну продала одному з сусідів фальшивий товар, і відтоді їй уже не вірили, навіть коли була її черга розподіляти харчі, одержані на картки. Все закінчилося тим, що її опосіло таке сильне почуття неповноцінності, що вона сама собі не вірила, а найгірше, що не була впевнена в своїх грошових розрахунках, бо коли давала продавцеві гроші за дрібні покупки, то просила перерахувати. Я не вставав з ліжка — спав або просто лежав, бо давалася взнаки недуга хребта, яку прихопив у війську, — ожог так безголовно лікувався.

А нелад у домі був такий, що годі собі уявити. Якби хтось побачив у буфеті пилку, то набрався б неабиякого страху. А матері щось стрільнуло в голову, і вона перецлутала її з різакон для сушеної ри-

бля. Батько за фронтовим звичаєм усе своє прищандаля ховав, мов якийсь скарб. Його пилка, операційні ножиці, шматочки скла, насіння якихось особливих трав і всяке інше надзвичайно акуратно покладано на полиці вкупі з військовими відзнаками і намотаними на шкіряну шпульку нитками кольору хакі. Сорочки і робочі штани, — а що вже казати про носові хусточки і шарпетки, — вже зносилися; єдине, на що вони були придатні — добувати сіль з морської води. А поруччя, стеля, шнур лампочки, звичайно, були обносаві навугилям, ще й припали якоюсь білою цвілью. Ні, то була не цвіль, а пух ангорського кроля. Я ніколи не любив ніяких кролів. Дім засмердівся від них: невже дехто справді любить тварин, які лацаються до людей? Що й казати, проти кроля кіт — мила забавка.

Одного разу прийшов якийсь чоловік — він казав, що на фронті був під командою батька і звертався до нього «ваша честь». Він розповів батькові свій сон і пішов. А вранці батько переодягнувся і, що б він думали, подався кудись. Ми з матою тишили себе надією, що нарешті він знайшов добру роботу, і трохи ожил.

— Якби тато дістав постійну роботу, то це було б чудово! — мовила мати, і я приткнув.

У важливі хвилини життя — підвищення по службі, нагорода і таке інше, батько завжди виходив з дому, не кажучи ані слова. Але цього разу ми помилилися. Батько повернувся додому пізно ввечері, тримаючи в руках велику скриньку; годинника, купленого ще в Сінгапурі, на руці не було — вкрали. Так у нашому житті з'явилися ці гідкі тварини. Спочатку, коли зі скриньки, мов злодії в лагідній подобі, тихенько вилізли два кролики — самець і самиця, та й причаїлися на підлозі, навіть у мене вихопилося:

— Які гарні!

Мати накришила хліба, і вони, боязко витягнувши шиї, вхопили по шматку й забіглися в куток. То була весела сцена, коли вони, білі-білісінькі, легко стрибали по підлозі, і здавалося, що довкола просяється і веселішає. Батько, звісно, був вельми задоволений.

Він, такий небалакучий, заговорив:

— За півроку у нас буде щомісяця вісім тисяч ієн прибутку.

На ці слова мати ахнула і вражено розтулила рота, наче дитина, якій дали на диво велику цукерку. А батько провадив:

— За рік начешемо пуху, і з нього буде стільки-то фунтів вовни, стільки-то сяду і тканини...

Мати не могла натішитися, вона, як у безмежно щасливому сні, теревенила про те, що за стільки-то тканини буде принаймні стільки-то, а вона вторгнє стільки-то — і що ті вісім тисяч... Здавалось, вона вже має гору тканини й пражі.

Раптом я побачив на підлозі чорні круглі кульки. Їх було вже багато розсіпано по кімнаті. Кролики стрибали собі і стри-

бали, а з-під їхніх хвостиків вискакували чорні горішки, а тим бешкетникам ні сти-ду, ні сорому. Їхні тупі пискі з булькатиими червоними очима вселяли мені ляхі передчуття.

Від наступного дня батько взявся до роботи. Я спокійно дивився на його запозятість. У погоду динну він рвав траву в саду, а в дощ майстрував якісь химерні коробки. Практично вони ні до чого не були придатні, а робити так, для розваги — це не вміщалося в його голові. Його запопадливість у цій роботі була така, що й увити годі. Море біля Конуа відоме своїми штормами та сильними вітрами, і коли я бачив, як батько серед куряви під пронизливим завиванням вітру вмихає моткою, мов у беззаступному танці, то мені серце боліло, що він такий самотній і в такому відчаї.

День у день він майстрував, і скоро були готові безліч усяких скриньок — для гнізд, на корм, для переносу. В клітках, як і в тих химерних скриньках, була батькова видумка, і ніхто, окрім нього, не вмів відчинити в них дверцята. В усьому домі тільки й було чути, що вищання пилки, стукіт молотка, долота, рубанка, і в такий час я не міг ні читати, ні чогось іншого робити, і хоч-не-хоч мусив змиритися з його безглуздою запозятістю, від якої аж голова тріщала.

Досі я не звертав уваги на те, що кролики нищать. Це мене чомусь страшенно дратувало. На душі ставало так тоскно, як тоді, коли я вперше по радіо почув голос імператора. Мимоволі доводилося терпіти. Батько боявся злодіїв і прибудних псів, то поставив клітку з кроликами в коридорі коло входу. Звідтіля до голови мого ліжка не більше як три сяду. Вдень кролі сплять, а вночі бенкетують. З темноти завжди долітали всякі звуки — було чути, як вони гризуть клітку, топчуться по дошках, а по вигадливій бляшаній трубіч течуть випорожнення. Вночі я скидався від страшного сну, що мені ногу або голову гризе величезна миша, яка шмигнула до спальні з коридора. А вже як прокинусь, то годі заснути. Мене обідають найстрашніші привиди. З кінчиків ніг, що вперлися в ковдру, повзе вгору і залазить аж у поранений хребет якийсь дивний лоскіт. В таку мить усе, що торкалося тіла, паралізувало мені руки і ноги. Я пробував зняти гіпс, здерти сорочку й почухати спину — не допомагало. Лоскіт ховався всередині тіла. Я відчайдушно намагався схочити його і втискав пальці між ребра, а в унісон моєму борсанню починали метушитися звірята в клітці. До того ж було чути, як у сусідній кімнаті батько і мати хрючуть дуетом і щось верзуть у сні. Раптом батько так зареготав, мов кінь заржав, і вголос:

— Питьки хочіть!

Я добре прислухався і такі збагнув: «цицьки хочу». Він був наймолодший з дев'яти братів і до тринадцяти років ссав бабині груди. В перші дні батькового повернення з фронту я вважав, що він вдає з себе дурника, аби тільки не працювати. Та коли я пив молоко з сухого порошку, то бачив його жадібний погляд і подумав,

що все не так просто. Той сон приходив до нього щодночі від голоду. А втім, такі гротескні сцени ррважали мене. Сам образ батька, що жадає материнського молока, був мені байдужий. Але той крик: «пінтьки ходю» занепокоював. А що крик був невирзаний, то і мій неспокій глухо озивався дихим передчуттям. Від безсоння і нічних вигуків мені ще більше дошкуляли нерви, часам здавалося, що тіло струхлявіло і за мить розсіплеться на порох. А лоскіт у хребті вже нестерпний. Здавалося, що в тій хаотично-безладній кімнаті, заравненій сміттям, лахами, обпльованими кляццями паперу, як із болота, будькає газ і повзе в саме моє нутро. Намагаюся стерпіти той лоскіт у тілі, бо годі його відігнати, напружую всі свої сили, витягуюсь, як струна. Але знову чути писк. Чому вони так жалібно пишчать, а бешкетують так буйно?

Невдовзі самиця окотилася. Батько, виявляючи свої ветеринарні здібності, дуже опікувався всімамо кролятами. Він ніяк не хотів розповісти нам подробиць, але за ту пару кроликів напевно заплатив чималі гроші. Він щодня важив кролят і міряв температуру самиці. А над усе дбав про корм — по кілька разів на день змішував його і вдавався до різних способів годівлі. Скриньок уже бракувало, Вимудруваний пристрій з трубкою зісцувався, але він і не брався його лагодити, бо мав клопіт з розміщенням кролят. Врешті-решт нам довелося жити разом з ними у вітальні. Майже весь дім перетворився на хлів, та над усе вселяло страх, що ми почали дивитися одне на одного, не як люди. Ще до появи кролят по всій хаті стелився кролячий пух, а тепер він літав по кімнаті й огортав кожного з ніг до голови, мов сивим туманом. А коли батько чесав кролів щіткою, то в хаті западали сугніна. Бувало, він із самими передніми зубами і я бачив, що з кожним його вдихом і видихом у нїздрах кохидьється білий пух. З його обличчя, здавалося, поступово щезала людська подоба. А в матері після появи кролят пробудилося почуття материнства. Вона від ранку до вечора носила на руках мадецьких пухнастих звірятко і навіть спала, поклавши собі їх за пазуху, дарма, що вони могли подряпати їй груди. А потім почала примовляти до них таж само, як у дитинстві до мене, і без кінця мимрида дитячі слова. Навіть батько не витерпів:

— Та послухай, то ж кролик, а не людина.

У гарілках, горщниках, усямою іншою посуді були залишки супу, риб'яча луска, стара заварка чаю і ще казна-що. Батько знав напам'ять таблицю поживності всіх продуктів і аж трисився, щоб не милн посуду, бо чого доброго піде за водою кілька вітамінів і калорій, на які розраховував. А за столом він завжди дивився на нас великими очима, чи залишило щось на тарілці. Мати йі до того не любила кухонної роботи, але тепер і за холодно воду не бралася. Це була для неї зручна підстава. Вона казала, що залишає брудними чашки і тарілки, аби кролики мали більше поживи. Тим-то в хаті заве-

лося безліч мух, слимаків, черв'яків і ще там хтозна-чого. А що мати мала багато вільного часу, але не було куди йти на приденьки, то залишалася коло мене — прийде, впаде на підлогу коло моєї постелі і забавляє кролят, а коли наскучить, то загадає собі про пиріжки з квасолею, тістечка та інші ласощі, тяжко зітхне і каже:

— Ой-ой, яка я голодна.

Але на відміну від мене й батька вона дедалі гладшала, живіт і лице зармруглилися, а з-під розхристаного німоно виглядали маленькі, наче дитячі, ніжки. Такий спосіб життя, мабуть, дуже збуджує уяву, бо ні слів ні швало вона, відірваних навага роман, починала розповідати, як я приведу невістку. А найгірше, що непомітно та «невістка» цілком уподібнювалася до матері.

Коли вдень ми спали, з усієї околиці в наш дім залітають мухи. Їх була таматьмуша, і вони дажичали, аж у вухах давеніло. Я вже звик до того і не драгувався. Та коли одного разу я торкнувся рукою голови, а з волосся вилетіли дві зелені спаровані мухи, то аж здригнувся від огиди.

Батько знав тільки свою безглузду роботу. Хоч він ні на крок не виходив за ворота, але, маючи тонкий нюх старого вояки, хтозна-де і як намухав скляних паличок, металевих сіток, мідних дрозиків і воякого іншого причададла та й підготувався до хімічних дослідів. Він мав великий план: добувати з людського волосся поживні речовини і згодувувати їх кроликам, а отже приспориувати ріст кролячої шерсті. Той план, мабуть, здавна в'ївся йому в голову, бо щоразу, коли стригся, то старанно загортав волосся в газетний папір і ховав. Однак того волосся, треба думати, було замало, і він у голод роздумував: «От узяти б у перукаря». Врешті мати послала мене до перукаря по волосся. Але якщо ні мати, ні я не піддавалися на його натяки і вдавали, що нічого не розуміємо, батько ходив зажуриний і понурий. Тоді здавалося, його обличчя скидається на кроляче. Одного разу я навмисне сказав таке:

— У перукаря я чув, що санітарна інспекція префектури забороняє продавати волосся. Кажуть, за порушення правила перукарню закривють.

Ефект був страшний. Батько затрусив головою (так він завжди тамував свій гнів), замовк і вже не повторював своїх натаків.

Ну, думаю, тепер він вже вгломоняться. Але де там. Батько втуплювався в мене й починав манірно зітхати:

— О-ох... о-ох...

Вночі або вдень, коли я сплю, він приїде, стане наді мною і дивиться якимсь лукавим поглядом.

Нарешті одного вечора батько не витерпів, почував потилицю і сказав:

— Слухай, чи не забагато на твоїй голві волосся?

Я мимоволі обома руками схопився за голову. Мене охопив панічний страх. Батько рано лягав і рано вставав. О четвертій він уже був на ногах. І якщо йому заманеться, то обстриже мене наголо уві

сид — тими операціями жовтячки, які так беріг. Хоча зробити це не так просто, бо мов волосся густе і грубе. Та тільки я виникав світло і замагачився заснути, як перед моїми очима з'являлася востатє батька в подобі різнища, що тримає в руці ножак. Може, і в мене вже вселився дух той бездарної, богузливой і все-таки на диво нахабної тварюки?

Нарешті прийшов день, що вмість розвіяв усі батькові надії. Мілька днів безперестану ішов дощ, і весь батат погнив. До того ж мода на ангорську вовну минула. Сподівання на всім тисяч щомісяця з продажу цуху і кролят та на черговий приз виставля-конкурсу щезли, як примарний сон. А кролячих бешкетувачів по всій хаті, залишаючи по собі білий пух, мов попіл утрачених ілюзій. Тепер життя стало ще жахливіше, ніж досі, бо кролята влодилися і плодилися, а батько до них навіть не підходив. Вони вибрикували по кімнаті, розкидали дослідне приладдя, яке стояло без діла, трощили скельця. Нарешті добралися і до паперових пакунків з волоссям.

Мати продала кімоно: їй, мабуть, важалося, що ті напасні тварини його жуять.

Тепер разом з кролячим ниском чувся істеричний голос старої жінки:

— Ой лишенько! Знов напудили.

Одного дня мати привела «гостя». То був знайомий, що рік тому вперше з'явився в нашому домі. Ми з батьком побачили його у воротах, він вів велосипед з бамбуковими кошиком. Це нас запалоюло. Ми дивилися на нього очима солдатів в облозі, що бачать підхід якогось війська, але не знають, чи то ворог, чи союзник. Мати підбігла до мене й шепнула на вухо: «Він їде на ковбасну фабрику, але батькові ні слова». То був скупник м'яса. Я відразу заспокоївся. Так чи так треба було щось робити. Якби їх смачно приготувати, то я й сам би цоласував кролячиною.

Скупника привели на галерею, де зібрано докупити все батькове поголів'я, і він похвально озвався:

— О! Які кролики!

Батько й на гадці не мав, що з нього насміхаються, і від радості аж почервонів. А скупник схопився. Він змінив тон і заговорив так голосно, що двері дивтіли:

— Дитяча розвага, — та й рукою із засуканим рукавом схопив першого-ліпшого кролячка за шкірку. Той висів у повітрі, підбравши всі чотири лапки. Скупник сказав:

— Спочатку всі хочуть коня чи корову, але це дорого, і обходяться свинєю. А хто не має грошей на свиню, береться вирощувати кролячоків. Але свіські кролячки є всякі: ангорі, шиншила, сріблясті, всіх не передітиш.

Здавалося, він говорить якоюсь чужою мовою. Ми це могли збагнути, що він каже, тільки у вухах брянів той насмішкуватий грубий голос.

— Корова стала морською свинкою. Ха-ха-ха, — реготав він. — Коли то кролячки, їх можна їсти, а морських свинок ні. Гм, м'ясо тих ангорів, певно, смачне.

Аж тут кролик, якого так довго тримано в повітрі, що з-під шерсті вже світілася синява шкіра, раптово тріснув лапами і акуратно скупника в руку. Той скрикнув: «Навело!» — і шваркнув кролика головою об стовп галереї. Гуляло так, що затріщали кості. Кролик же вріснувся. Він дивився на нас широковідкритими, невидючими очима. Скупник жбурнув його до бамбукового кошика, потім без слова поклав інших кролячоків за вуха, повпихав їх туди. Накрав кошика і перед'явав папиратом. З шкільних калазив білий пух і ворухився, як шкільна їкота.

Скупник вийшов з гамаша мілька папірців, глянув на батька, але відразу відвернувся, мов зляканий, і мовчав гроші матері.

Ми всі троє повчли стояли й дивилися, як той чоловік веде свого велосипеда через гай, до будинку розростає акація і лоза, що їхні листя з давніх-давен давало живую кролям.

1952.